

Az igekötők használata Kórógyon

Az igekötők a szlavóniai nyelvújrásban is éppen olyan fontosak az igék jelentésének kialakításában, mint az irodalmi nyelvben. Itt is hozzájárulnak a nyelvi kifejezés pontosabbá, színesebbé, gazdagabbá tételéhez. Az igekötők használatában, megterheltségi fokukban van azonban némi eltérés.

Kórógyon az *el-* és a *meg-* igekötőt használják leggyakrabban. Ezek még őrzik az ősi, eredeti irányjelölési funkciót: *há szépön eméném; megjött az arátóbul.*

Az irányjelölés mellett mindkét igekötő fő funkciója a cselekvés befejezettségének, a célhoz érésnek jelölése: *ehált a bácsim Franciaországba; apusztított¹ mindént; erontottáők egyöm a kicsi gyerköt; acsáptá a tízet; arozsdaősodott; ahírdették a fálubá a bájikát; a vőfény eláóldottá az ételt; e vån gáštollál a víz; e vótám káőbillál; há mēkfejtik a fejtöt, vihetik a laönt; mindig öregēggjönk, oszt mēkhájjonk; mēkötték a páőrtáőzöt; mēktánálhátítok; mēgmütáősszok a kebelcsét; mēgráokoggyonk, oszt mēhessönk; mēkhálik, oszt nēm mēn.*

Átvitt jelentésben használatosak a következő esetekben:

a) bizonyos cselekvés mértéken túli elvégzését fejezik ki: *etekeri a fágy a hordót és edurrán; néty kilá is vót ēty káláp, há a zsír everte; elérött a gáboná; enyomi a málacot a zánnyik; ebetegettēm; mēgrészēgētték;*

b) a cselekvés tartósan, huzamosan történik, többször megismétlődik: *eláprózik a húst; mēgáőrendáólt tíz hód földet; mēgvész a búbánát; mēgmossok estére az ábroszt; Vargá Laci eszurkáóltá a kocsmáőrosnét;*

c) pillanatnyi cselekvést jelentenek: *elízleli az ételt; emárkolik a lisztikét; mēkhalol; mēgjelēntik az esküvöt; mēkondúl a háráng;*

d) jelentéssűrítés, illetve két cselekvés összevonása történik az igébe az igekötő segítségével: *ellütel mint egy nyulát* (meglöttél + elestem); *nēm köpték el az ódálás csontot, este szopogáttáők* (kiköpték + eldobták).

A két igekötő közül az *el-* a megterheltebb, azt használják szívesebben, gyakrabban. Különösen az idősebbek ragaszkodnak az *el-* igekötőhöz. A fiatalabbak az iskola, a város hatására már inkább a köznyelvi használatot tanulják el, sőt még otthon is ragaszkodnak hozzá, minden alkalommal, nemcsak akkor, mikor „írás szerint” beszélnek. Így keletkeznek a generációs eltérést mutató, egymás mellett élő azonos jelentésű alakok.

Az idősek nyelvében:

*elhált
elköpték*

A fiatalok nyelvében:

*meghált
kiköpték*

¹ A szókezdő magánhangzó D. BARTHA KATALIN véleménye és emlékei szerint egy nagyon nyílt e-féle hang, tehát, *ä*, ill. *ę*.

*elbetegedtem
elszurkálta
elrozsdásodott
elízlel*

*megbetegedtem
megsurkálta
össze- vagy megrozsdásodott
megkóstol stb.*

Kórógyon egyáltalán nem szokatlan és fülsértő ilyen régi kapcsolatokat hallani: megmosni a ruhát, elhalni = meghalni, elízlelni, megvasalni a ruhát, eláldani valamit stb.²

A *fel-, le-* ellentétpár legelőször

a) irányt segít kifejezni: *föntájmásztotáók á seprüt; nēm érhetēm fön; fēnkőtik* (a kebel felső részéhez varrják a szoknyáját); *mikó á szoknyáót léeriszto-tem, vót tíz óra is; há á káláppal megverte á gyerköt, rōiktōn lētérült; lēáosztátáók á culáót* (szennyes ruhát); *lēaláózi mágáót á csilid; hutyan nēm záboláózik lē á nyelvit, hucs ányit kápromkodik; lētēmt egy áógást á szírō közepibe;*

b) a *fel-* kifejezi a cselekvés fokának növekedését, valamivel ellátást, a *le-* pedig valamitől való megfosztást, a cselekvés fokának csökkenését jelöli: *fössűt vóná tisztáóra á vetés; fēnfrisítētték á maradékot; fēnháraguttám, oszt megűttem; lēnyírte á bájúst; lēvessōk á ruváót;*

c) jelentéssűritést tapasztalunk a következő adatokban: *lētēstáóltá* (testált + leírta); *fēnkőtik* (keltik + felkél); *fön vān biztosittāl* (be van biztosítva + fel van írva).

A *ki-, bē-* ellentétpár hasonlóképpen elsődlegesen

a) irányt jelentett: *leskelōdōbe jűtt ki á bíka; kinyittá az ájtót; kiűvōtōznek válákit; jól kiverēgették ütöt; bēfogom á lovákát; jól bēfűszērēzik á rövid lēvre fžōt bāpcsaót; nēm ittásodik bé* (átvitt értelemben irány!);

b) célhoz érést segítenek kifejezni ezek az igekötők: *há jól ki vān készittel az étel; kiűntam én máō ábbұл; piros véri kifojt; há kifogyik á páólinkáóm, mēk-tōccsük á kulácsot;*

c) sűrités van néhány igében: *ōccōr is kimáórtotáók á vápsznōt* (bemártoták + kiöblítették); *bēsűgik nekik, há nēm fejtik még á kérdēsēket* (bemondják + sűgik); *bélestik á tēmetist* (belestek a kerítésen + meglesték);

d) valaminek az elfedését, befedését jelentik: *bēfōtosztá az imōgōt; bētekerték gátyamázággal á vápnkost; bēköpte az áblákszōmōt á légy.*

Megtartották eredeti irány jelentésüket a *belē-, ede-, ráó-* igekötők is: *belétér; belētēszi; edádi* (< ede ádi) *á lāónyáót; Érzsiike ájcsá de* (< adj csak ide) *ēty kést; ráócsápott á háótámrá; ráó-ráómáósz á tojóra.*

Az *össze-* igekötővel a cselekvés nagyobb fokát lehet kifejezni, a cselekvés mértéken túl menő voltát: *összērēgyesztōk az imōgōt; összērēgyesōdōtt az orcáójik.*

A tárgyalt igekötők idegen szavakból magyar igeképzővel képzett igékhez is hozzájárulnak; ezzel előkészítik a jövevényszóvá válást: *eltrosұл* (elhasznál), *ebányisodik* (elbetegesedik), *eplénizik* (elkobozzák), *kikúpáól* (kivakarodik), *mēgrézáól* (megráz, felszeletel), *lēfotográfōz*, *emuntáól* (elárverez), *mēgűbáó-sodik* (megpenészedik) stb.

Az igekötők használata szabadabb Kórógyon, mint az irodalmi nyelvben, mert a nyelvhasználatot csak a helyi megszokás szabályozza, az irodalmi nyelv szempontjából elavult vagy szokatlan igekötőkapcsolások is lehetségesek, sőt nemcsak megengedettek, hanem teljes értékűek.

(Novi Sad—Újvidék)

PENAVIN OLGA

² A párhuzamos oszlopokban és az utána következő bekezdésben az adatok irodalmi nyelvi átírásban szerepelnek.

L'emploi des préfixes verbaux à Kórógy

Le rôle sémantique des préfixes verbaux a la même importance à Kórógy en Slavonie (Yougoslavie) que dans la langue littéraire. (Dans cette région, il y a un groupe isolé parlant le hongrois.) On peut, cependant, remarquer une certaine différence dans l'emploi des préfixes verbaux et dans leur fréquence.

L'emploi des préfixes verbaux *el-* et *meg-* est assez fréquent; c'est le préfixe *el-* qui est employé le plus souvent, surtout par les gens plus âgés. Ainsi les formes avec *el-* et *meg-*, quoiqu'elles aient la même signification, marquent une différence de génération.

Les deux préfixes servent à marquer la direction, ou bien, ils marquent l'accomplissement de l'action. Au figuré, ils expriment: *a)* l'intensité de l'action; *b)* sa durée et son itération; *c)* son caractère momentané; *d)* une signification condensée.

Les préfixes adversatifs *fel-* et *le-* expriment: *a)* la direction; *b)* l'intensité de l'action (*fel-*) ou la privation (*le-*); *c)* une signification condensée.

Les préfixes adversatifs *ki-* et *be-* marquent: *a)* principalement la direction; *b)* l'arrivée au but; *c)* une signification condensée; *d)* l'action de couvrir quelque chose. Les préfixes verbaux ont gardé leur sens primitif marquant la direction. Le préfixe verbal *össze-* exprime l'intensité de l'action. Les verbes empruntés aux langues étrangères peuvent être munis de ces préfixes et s'insérer ainsi dans le vocabulaire du hongrois. Il y a certains emplois de préfixes verbaux qui ne sont plus en usage dans la langue littéraire, mais qui sont assez fréquents à Kórógy.

O. PENAVIN